Huygens Institute - Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW)

Citation:

J.J. Hartman, Levensbericht J. van der Vliet, in:
Jaarboek, 1903, Amsterdam, pp. 29-57

This PDF was made on 24 September 2010, from the 'Digital Library' of the Dutch History of Science Web Center (www.dwc.knaw.nl) > 'Digital Library > Proceedings of the Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW), http://www.digitallibrary.nl'

JOANNES VAN DER VLIET.

(Dr. JOANNES VAN DER VLIET geboren 1847 te Reeuwijk, gepromoveerd te Leiden tot doctor in de letteren 1874, Rector der Latijnsche School te Zalt-Bommel tot 1875, Conrector aan het Gymnasium te Assen tot 1878, Conrector aan het Gymnasium te Haarlem tot 1891. Tot Hoogleeraar te Utrecht benoemd 12 Mei 1891; in dat ambt overleden 17 Juli 1902).

Toen ik mij, overeenkomstig de vereerende opdracht van ons Bestuur, had gezet aan het samenstellen van een levensbericht van wijlen mijn zeer geachten vriend VAN DER VLIET, bij dat woord „Levensbericht" natuurlijk in de eerste plaats denkend aan een beschrijving van zijn wetenschappelijk leven, en met mijn arbeid reeds zóóver was gevorderd dat ik mij ging afvragen hoe ik het best U deelgenoot zou maken van de gedachten bij mij zelven gewekt door een liefdevolle, opmerkzame beschouwing der stof, die ik voor mijn doel met zorg en ijver had verzameld en gerangschikt.... toen bracht de welwillende belangstelling van een Utrechtschen vriend mij een bladzijde onder de oogen, aan dienzelfden overledene gewijd, maar aan een geheel ander deel van zijn bestaan. Eéne bladzijde slechts, maar door meesterhand geschreven! Ik bedoel de weinige regelen, waarin VAN DER VLIET als Bestuurslid der Vereeniging tot verbetering van Armenzorg te Utrecht wordt herdacht door ons medelid Mr. S. MULLER FZN., in dien veelzeggenden, en alles zoo juist zeggenden stijl, dien wij van dezen fijnen denker en geestigen opmerker gewoon zijn. Voor mij had die bladzijde een bizondere waarde, want reeds in den aanhef las ik een en ander, dat mij het begin mijner uiteenzetting aan de hand deed. En wanneer ik U dan mededeel — wat, naar

ik hoop, uit mijn Levensbericht zelf zal blijken — dat het op schrift brengen van de uitkomsten der zoo even genoemde beschouwing een werk is geweest van heel wat moeite en nadenken, en dat toch ook hier mij de waarheid is gebleken van het oude spreekwoord: „het begin is het halve werk", dan kunt Gij nagaan hoeveel ik aan die bladzijde verschuldigd ben. Vergunt mij daarom U allereerst dien aanhef, waarvan ik sprak, aan te halen. [1])

„Een goed en sympathiek man is van ons gegaan. Geen groot man, die gerucht heeft gemaakt in de wereld. Daartoe ontbrak hem de krachtige wil en de geestdrift, die den moed geeft om het gewilde door te zetten ondanks alles. Maar daartoe ontbrak hem ook de eenzijdigheid, die dikwijls hen, die slechts één doel kennen en daarop al hun werkzaamheid richten, in staat stelt om zelfs met beperkte vermogens veel tot stand te brengen. *Hij* was veelzijdig en rijk begaafd".

Een veelzijdig man was VAN DER VLIET in de eerste plaats. Maar moge die eigenschap misschien afkeuring verdienen in een man der praktijk, moge men hém liever zien gaan langs één streng afgebakend pad, dat tot één bepaald doel leidt, in den man der wetenschap behoort zij geroemd en geprezen te worden. Van hém toch vraagt men niet alleen wat hij heeft aangedragen dat als zekere aanwinst in de boeken der wetenschap kan worden geregistreerd, maar ook, ja bovenal, wat hij is geweest.

VAN DER VLIET's schriftelijke nalatenschap is niet zoo heel uitgebreid, maar veelsoortig is ze wél. Toch in geenen deele een bonte, niet samenhangende massa. Integendeel, hoe verschillend van inhoud al die geschriften en geschriftjes ook zijn, in alle herkent men althans in zóóverre denzelfden schrijver, dat men telkens en telkens weer diezelfde zeldzame degelijkheid, datzelfde eigenaardig vernuft, diezelfde diep-doordringende weetgierigheid ontwaart. En — wat mij mijn taak, ik zeg niet gemakkelijk heeft gemaakt, maar mogelijk, wat mij in staat heeft gesteld mij over VAN DER VLIET's wetenschappelijke werkzaamheid een oordeel te vormen (laat ik U maar dadelijk mededeelen dat dat oordeel zeer gunstig is) — het is dit, dat die werken en werkjes zoo vaak in elkaar grijpen, dat het een het ander steunt, het een waarde aan het ander verleent. Een enkel voorbeeld ter opheldering!

VAN DER VLIET heeft een Aeneisuitgave bewerkt. Ik heb, om die editie goed te leeren kennen, het negende boek vooreerst

---

[1]) *Armenzorg*, orgaan van de Vereeniging tot verbetering van Armenzorg te Utrecht. September 1902.

dáárin, en toen in mijn eigen hand-exemplaar nauwkeurig bestudeerd en ben eindelijk, met des dichters woorden goed in het hoofd, tot VAN DER VLIET's annotaties teruggekeerd. Gemist heb ik daarin zoo goed als niets, gevonden wat mij niet aanstond, evenmin [1]): maar wat een keurige, beknopte verklaringen overal, wat smaakvolle vertalingen van moeielijke uitdrukkingen, wat geestige parallelplaatsen en ophelderingen! „Nu ja, een schooleditie" denkt gij? Maar wat er minder vleiends in die gedachte zijn mocht dat wordt dadelijk weggenomen door de herinnering, dat die editie het werk is van denzelfden man aan wien wij zoovele geestige opmerkingen over Latijnsche taal en dictie te danken hebben (ik noem b.v. het Mnemosyne-artikel, waarin zoo aardig en duidelijk wordt betoogd dat het Hollandsche „verdwijnen" in het Latijn door *evanescere* wel heel wat beter wordt uitgedrukt dan door het gansch barbaarsche *disparere*, maar toch nog lang niet goed; dat het eenig juiste en elegante is *non comparere* of *nusquam comparere*. [2]) Zoo krijgt het bescheiden boekje de waarde van een echte geleerdeneditie in nederigen vorm. Ik voor mij zou, ook om practische redenen, deze editie liefst als een zoodanige beschouwen, want schooledities, die den docent het werk uit de handen nemen, of den leerling eenige andere moeite besparen dan die van tobben met corrupte lezingen of van zoeken in real-lexica, zijn voor mij uit den booze.

Een schooleditie naar den vorm is ook de uitgave der Historiae van Tacitus. Maar ze is het werk van den uitgever van Apuleius — en die uitgever plaatst zich hier op conservatief standpunt.... Waarlijk wel iets om den professioneelen Tacitus-vorscher nieuwsgierig te maken!

Ik ga nog een wijle voort met aldus VAN DER VLIET zelven over de waarde zijner werken te raadplegen.

Drie keurige redevoeringen door V. D. VLIET te Utrecht voor een gemengd publiek gehouden zijn onder den titel: „Van de Oude Kerk" gezamenlijk uitgegeven. [3])

---

[1]) Alleen bij vs. 588 mis ik de verklaring van „*liquefactum* plumbum", gezegd van den kogel, dien MEZENTIUS zijn vijand naar het hoofd slingert. Een verklaring, trouwens, die algemeen bekend is; en bij vs. 816 had ik gaarne de praepositie *cum* gerechtvaardigd of opgehelderd gezien. (De stroom, waarin TURNUS springt, „suo *cum* gurgite flavo accepit venientem"). Ook schijnt mij V. D. VLIET in het constateeren van opzettelijke alliteraties wel wat ver te gaan.

[2]) Mnemosyne 1894 p. 287—295. Denk hierbij ook aan de beschrijving van TERTULLIANUS' Latiniteit Studia Ecclesiastica I. En vergeet vooral niet VAN DER VLIET's korte mededeelingen in de verschillende jaargangen van WÖLFFLINS Archiv.

[3]) Utrecht C. H. E. BREYER 1900.

Voor een gemengd publiek. Bevattelijk zijn ze zeker voor iederen beschaafde, maar — althans voor het grootste deel — belangrijk ook voor den geleerde, die op hetzelfde terrein werkt. N°. 2 toch, de mooiste van alle, handelt over MARTINUS VAN TOURS en wie heeft er aan den beschrijver van het leven van dezen Heilige, SULPICIUS SEVERUS, meer moeite besteed dan juist VAN DER VLIET, wie kundiger zijn taal beschreven, vernuftiger zijn tekst verbeterd, [1]) wie — iets waarin zeker ieder deskundige hem moet gelijk geven — zich meer beijverd om voor dezen keurigen christelijken schrijver de algemeene belangstelling der Philologen te wekken? N°. 1 „Christendom en Heidendom in de IVe eeuw na Chr." doet vaak denken aan „la Fin du Paganisme" en andere werken van BOISSIER, maar nemen wij in aanmerking vooreerst dat op een belangrijk punt des schrijvers meening sterk van die van BOISSIER afwijkt, [2]) en in de tweede plaats het zooveel belangrijker feit, dat deze schrijver, blijkens andere geschriften, een der beste kenners van onzen tijd is van TERTULLIANUS en andere kerkelijke auteurs, dan moeten wij wel de gevolgtrekking maken dat ook deze lezing in hoofdzaak de uitkomsten bevat van eigen navorsching.

Wat in N°. 3 „het Christendom in de 1e eeuw na Chr.", over de katakomben te lezen staat — en dat is wel het voornaamste der verhandeling — ja, dat vinden wij alles ongeveer ook bij BOISSIER (o. a. in zijn Promenades Archéologiques). Maar vergeten wij niet dat v. D. VLIET toen zijn beide Italiaansche reizen reeds achter den rug had; hij heeft zeker niet verzuimd toen ook de katakomben te bezoeken, en — daarvoor kennen wij hem genoeg — later vele uren van ijverig onderzoek aan de Rossi gewijd.

Al wat ik tot lof van deze drie redevoeringen heb gezegd — en dat is niet weinig — geldt in verhoogde mate van het artikel: „AUGUSTUS en zijn hof" [3]): Een werkelijk voortreffelijk stuk . . . maar dat wij eerst dan naar zijn werkelijke waarde schatten kunnen, als we ons onder het lezen te binnen brengen dat het het werk

---

[1]) Zie o. a. Museum 1897 recensie van LAVERTUJON's uitgave en B. PH. W. 1897 de 4 mooie emendaties o. a. die twee prachtige: *Is* lees *Is(aac)* en *quem* lees *ovem.*

[2]) Ik voor mij zou trouwens op dit punt het met BOISSIER willen houden; het lijkt mij waarschijnlijker dat JULIANUS door zijn verbod aan Christen-leeraars om de Heidensche literatuur te doceeren het Christendom (op een lang niet ondoelmatige wijze!) heeft willen tegenwerken, dan dat, zooals v. D. VLIET meent, dat heele verbod slechts een grappige plagerij is geweest.

[3]) Tijdspiegel 1889. Van even grondige kennis der literatuur van den *lateren* Romeinschen Keizerstijd getuigt een alleraardigst opstel in „Coniunctis viribus a 1890" getiteld: „Rhetorica en Rhetoren" en voornamelijk handelend over de opvoeding tot redenaar in dien tijd.

is van den man, die toen reeds een groot deel had voltooid van de editie, die hem den welverdienden roem heeft verschaft van een der fijnste kenners te zijn van den voornaamsten dichter van dat hof.

Wat VAN DER VLIET tot de studie der eerste eeuwen van het Christendom heeft gebracht is voor wie van den algemeenen gang zijner studie — en hierover later — op de hoogte is, duidelijk genoeg. Iets verder van dien weg af liggen zijne onderzoekingen naar de wordingsgeschiedenis, vervorming en verbreiding van populaire legenden, zoo Christelijke als andere. Maar ik denk er niet aan hem hier van afdwaling te beschuldigen. Dat hij die zijpaden, die zich hier wel aan zijn oog *moesten* voordoen, niet heeft kunnen voorbijgaan zonder althans met een paar er van nauwkeurig kennis te maken, acht ik alleszins prijzenswaard. Wat meer is: juist een man als VAN DER VLIET zien wij op dergelijk gebied recht gaarne aan den arbeid. Er wordt daar — zoo heb ik wel eens hooren verluiden — soms zwaar „geliefhebberd". Gezien met eigen oogen heb ik dat klassieke teksten, die bij deze en soortgelijke navorschingen ter sprake komen, niet altijd veilig zijn voor de gruwelijkste mishandelingen. Maar laat VAN DER VLIET gerust het woord nemen over „Ezelssproken": [1]) wij zullen ons gaarne door hem laten onderrichten, niet alleen omdat hij de geleerde, door en door kundige, bewerker is van Apuleius, maar ook omdat al wat hij mededeelt met de grootste nauwkeurigheid door hem zelven blijkt onderzocht te zijn. Het zelfde geldt, naar mij voorkomt zelfs in meerdere mate, van zijne studie over St. Christophorus. [2]) En mag ons dat verbazen? Of mogen wij er aan twijfelen? Een zijner beste vrienden, die 23 jaar met hem heeft omgegaan, deelde mij mede hoe juist studiën over (wat v. D. V. zelf heeft genoemd) „geographie der legenden" zijn bizondere voorliefde genoten, hoe vragen tot dat gebied behoorende hem geheel plachten in beslag te nemen en geen rust te laten.

Want dat de streng philologische acribie VAN DER VLIET ook dan ter zijde stond en op het goede spoor hield als hij een uitstap maakte op het gebied van Nieuwere Historie en Literatuur, wordt wel het best bewezen door zijn betoog dat CONSTANTIJN HUYGENS niet in den zin, waarin wij dat woord gebruiken, aan de Academie is „gepromoveerd". [3]) „Belangrijke kwestie" grijnst er een. Mij wel, niet belangrijk. Maar dat het betoog zelf een model is van

[1]) Gids 1894.
[2]) Tweemaandelijksch Tijdschrift 1897.
[3]) Oud-Holland 1896.

wetenschappelijke en tegelijk glasheldere bewijsvoering, dat is, dunkt mij, toch zeker wél belangrijk, vooral in dít verband.

En diezelfde gelukkige omstandigheid dat het eene werk van VAN DER VLIET zoo vaak waarde en beteekenis verleent aan het andere, stelt mij zelfs in staat hem, met volmaakt zelfvertrouwen, een eereplaats toe te kennen op het gebied van wetenschappen, waarvan zelfs het alphabet mij onbekend is: het Sanscrit en het Javaansch. Uit het Javaansch vertaalde hij in 1879 het gedicht Pandoe; „danseres en koning" van 1882 is vertaling uit het Sanscrit van KALIDASA; over KALIDASA spreekt hij ook in een opstel, waar een verhaal van dezen dichter met een van SOMADEVA wordt vergeleken [1]). „Alles dilettanten-arbeid" denkt misschien een oppervlakkig beschouwer. Maar van die zelfde hand verscheen er een bespreking [2]) van SPEIJERS Sanscrit-Syntaxis, die op den taalkundigen lezer een zeer gunstigen indruk maakt. En SPEIJER zelf spreekt over de genoemde vertaling van KALIDASA met grooten lof [3]). Maar wat zeker wel het meest aan dergelijke studiën van V. D. VLIET een brevet geeft van echtheid, is het feit dat kort geleden deze Akademie aan hém en Dr. WARREN opdroeg verslag uit te brengen over een verhandeling van KERN.

En dit alles wetende gaan wij met belangstelling ook aan de lectuur van vergelijkend-taalkundige opstellen van V. D. VLIET als die over DARMESTETERS la Vie des Mots [4]), of van HOOGVLIETS dissertatie [5]) — en vinden die belangstelling niet teleurgesteld. Van zulk een grammaticus in merg en been nemen wij dan ook gaarne de boutade voor lief, waarmee naar aanleiding van PIERSONS Hellas gezegd wordt: „Zoo'n boek brengt leven in de dorre doodsbeenderen van twistpunten omtrent lezingen, digammaas en Aeolismen [6])." Bij ieder anderen schrijver zouden we niet kunnen

---

[1]) Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van N.-I. 6e volgr. deel V.

[2]) Indische Gids. jaarg. 1888 bladz. 1346 vgg.

[3]) Ned. Spectator 1883. In de Amst. Court. van 24 Jan. '98 bespreekt V. D. V. het „leemen wagentje" van dr. VOGEL.

[4]) Ned. Spectator 1887 Nr. 47 en 48. Interessant vooral wat hier wordt gezegd over het voortleven van het Latijn.

[5]) De Leeswijzer 1885, 1 Dec.

[6]) Tijdspiegel 1890. VAN DER VLIETS belangstelling in werken als het hier genoemde van PIERSON hangt nauw samen met zijn liefde voor goede vertalingen uit de classieken. Zie Tijdspiegel 1889. Twee Trojavaarders: recensies van: de Odyssee vertaald door VOSMAER Afl. 1, en Agamemnon vertaald door W. HECKER. De kunst van (meestal metrisch) vertalen is door V. D. VLIET zelven met geluk beoefend. In zijne voordrachten en populaire opstellen heeft hij, waar iets te citeeren viel, daarvan vaak keurige proeven gegeven.

nalaten te lachen om een liefde voor HOMERUS die over kwesties van lezingen (!) heen zet.

Maar met recht roept gij mij terug tot het gebied, waarop ik zelf bevoegd tot oordeelen ben, althans behoor te zijn. Terecht ook verlangt gij dat er van den man, wiens leven in Uw Jaarboek zal worden vereeuwigd, wordt vermeld wat hij heeft *gedaan*, zelfs al stemt gij mij toe wat ik in den aanvang zeide, dat dat niet het eenige wezen mag waarop zich ons oordeel over de waarde van den geleerde grondt. Van hem, die over de oudheid spreekt, verlangen wij geloofsbrieven te zien. Want o dat spreken *over* de oudheid het valt zoo licht; het wordt met zooveel verzekerdheid gedaan door lieden in wier handen teksten van oude schrijvers heusch niet veilig zijn. Welnu, v. D. VLIET kan schitterende geloofsbrieven toonen, kan voor zijn bevoegdheid om mee te spreken het bewijs aanvoeren dat, men moge zeggen wat men wil, zoo al misschien niet het eenige, dan toch zeker het meest afdoende is: hij is tekstcriticus van de ware soort.

Als zoodanig deed hij zijn intrede in de geleerde wereld met zijn dissertatie.

VAN DER VLIET's dissertatie „Studia Critica in Dionysii Halicarnassensis opera rhetorica" is werkelijk een uitnemend stuk tekstcritiek, een van de allerbeste proeven van bedrevenheid, soliede kennis en vernuft, ooit door een leerling van COBET afgelegd. Waar men het boek van 100 compres gedrukte paginas, minstens 200 tekstverbeteringen bevattend, ook opslaat, overal ontmoet men een, voor 't minst goede, conjectuur. Hoevele daaronder zijn van den allereersten rang, durf ik niet beslissen, maar talrijk zijn ze zeker. Neemt men hierbij in aanmerking hoe moeielijk de rhetorische geschriften van DIONYSIUS zijn — wat is er lastiger lectuur dan een werk over welsprekendheid, vooral wanneer het uiterst corrupt is overgeleverd? — dan staan we niet alleen verbaasd over de volharding, die voor het schrijven dezer dissertatie is noodig geweest (de meeste achtentwintigjarigen zouden, gesteld al dat ze ooit lust hadden gekregen zich in een dergelijk onderwerp te verdiepen, dien lust al heel spoedig hebben voelen verdwijnen), maar bewonderen met oprechte sympathie zóó degelijke geleerdheid en een zoo geoefende scherpzinnigheid in een zóó jong man. Vergunt mij het daar gezegde met eenige voorbeelden te staven. Ik hoop dat het mij gelukt is de voor mijn doel meest geschikte plaatsen uit te zoeken. Dat doel, ook de niet-literatoren onder U te over-

3*

tuigen dat VAN DER VLIET een zeldzaam gelukkig criticus is geweest, vereischt niet alleen bizonder geestige emendaties, maar ook zoodanige corrupties, dat van de overlevering toch nog een vertaling mogelijk is, terwijl het iederen verstandigen lezer of hoorder — al zou hij in 't geheel geen Grieksch kennen — dadelijk blijkt dat die vertaling onzin weergeeft.

Ik begin met een op pag. 62 en vgl. door VAN DER VLIET behandelde plaats van Aeschines. Want gelukkigerwijze heeft VAN DER VLIET zich niet geheel tot den leermeester over rhetorica bepaald, maar in zijn onderwerp aanleiding gevonden tot het schrijven van een excurs van 12 bladzijden (51—62) over de Attische oratoren zelve.

Sprekend over al de gruwelen hem door DEMOSTHENES te laste gelegd, zegt AESCHINES ongeveer: „al die beschuldigingen hier te weerleggen zou mij volstrekt onmogelijk zijn; 't is al een heele toer ze alle te onthouden". Waarop dan in de overlevering volgt:

„ik zal dus maar bij dat tijdvak beginnen van waarafaan ik mag rekenen dat wat ik zeggen ga voor U duidelijk, bekend en *rechtvaardig* zal wezen."

Is 't geen wonder, dat de geleerde wereld tot het jaar onzes Heeren 1874 heeft moeten wachten eer het haar geopenbaard werd, dat het minder of meer rechtvaardige van wat iemand over zijn eigen levenswandel zegt *niet* afhangt van het tijdvak waarmee hij begint? VAN DER VLIET was de eerste sterveling die dat dan wél inzag. En even juist als zijn inzicht, even zeker en afdoend was zijn emendatie. Voor *δικαίους* las hij *οἰκείους*. Nu zegt AESCHINES: „ik zal alleen zaken behandelen die U bekend en *vertrouwd* zijn" m. a. w. „bij het aanhooren waarvan gij U op bekend en vertrouwd terrein bevindt".

Misschien nog vermakelijker om mede te deelen is VAN DER VLIET's behandeling van een plaats van DIONYSIUS, waar 't een en ander wordt aangehaald uit Hegesias. In hoeverre CICERO al te hard is met over dezen rhetor uit Magnesia te zeggen: „Wie dien man kent hoeft nooit meer te vragen wat een zot is" laat ik in 't midden, maar houd het voor zeker, dat hij niet zóó zot geschreven heeft dat hij over de belegering van Gaza door ALEXANDER het navolgende zou hebben verhaald, wat ons bij DIONYSIUS is overgeleverd:

„Bij het stormloopen werd ALEXANDER verwond, en *door den tijd gedreven* nam hij de stad in. In toorn liet hij al de inwoners vermoorden".

Daar *door den tijd gedreven* óf niets beteekent óf „daar hij zich moest spoeden", krijgen we hier den verbijsterenden onzin dat

ALEXANDER, omdat eventueele verwondingen bij een bestorming opgedaan, en de noodzakelijke geneeskundige behandeling dier verwondingen zoo tijdroovend zijn, besluit de stad dan maar .... in te nemen.

Wat kan er geestiger en tevens zekerder worden bedacht dan VAN DER VLIETS doodeenvoudige omzetting, waardoor wij krijgen:

„Bij 't stormloopen verwond nam ALEXANDER de stad *door den tijd.* En *door toorn gedreven* doodde hij alle inwoners"

„Hij nam de stad door den tijd". Zelfs in 't Hollandsch kan dat er wel mee door. Voortreffelijk Grieksch is 't zeker: „daar ALEXANDER had ingezien dat stormloopen niet baatte (zijn eigen wond was hem daarvan een maar al te duidelijk bewijs), sloeg hij het beleg om de stad en dwong haar aldus langzamerhand tot overgave."

Op p. 13 wordt een plaats van DIONYSIUS behandeld, waar in de overlevering dit oordeel wordt uitgesproken over den redenaar POLYCRATES:

„Wel is waar is hij bij 't behandelen van werkelijk bestaande rechtskwesties hol, maar in zijn pronkredenen is hij flauw en smakeloos, en als 't er op aankomt aardig te wezen is hij zeer onbehagelijk".

Dat *wel is waar — maar* geeft ons een zeer zonderlinge tegenstelling, die ons doet denken aan een grap als: „eenvoudig en goedkoop ... maar slecht", die hier dan al volstrekt niet te pas komt. Maar lees met VAN DER VLIET κοινός voor κενός, en gij krijgt iets gansch voortreffelijks: die zelfde POLYCRATES, die in zijn pronkredenen zoo flauw en smakeloos is, en wien een grap zoo slecht afgaat, is bij 't behandelen van zaken uit het dagelijksch leven *gewoon* „d. w. z. hij heeft met LYSIAS, met wien hij hier wordt vergeleken en voor wien hij in andere opzichten moet onderdoen, de groote deugd gemeen van bij 't spreken over alledaagsche dingen den toon van het dagelijksch leven te kunnen treffen."

Op niet minder geestige, en even evidente, wijze wordt op pag. 29 een plaats in orde gebracht, waar nu wel niet bepaald onzin is overgeleverd, maar waar toch een critisch geoefend lezer onraad moet bespeuren, als hij tenminste de oogen open heeft; vóór VAN DER VLIET zijn alle lezers hier blind geweest, wat ons, ook al is 't getal dergenen, die zich ooit aan de rhetorische werken van DIONYSIUS hebben gewijd, niet zoo heel groot, zou moeten verbazen, zoo wij 't niet reeds lang bij ondervinding wisten dat de mooiste emendaties gemaakt worden op plaatsen, waar tot dusverre alles volkomen in orde scheen, waar niemand ooit aan een corruptie heeft gedacht.

Na gezegd te hebben dat THUCYDIDES een stijl heeft, afwijkend van ieder ander en dat hij, zoolang hij van zijn eigenaardigheid een matig gebruik maakt, onvergelijkelijk is, maar berispelijk als hij er al te kwistig mee omgaat, verdedigt DIONYSIUS die uitspraak met dezen algemeenen stelregel:

„Want overdaad is vervelend en hoort tot het zeer onaangename, maar de juiste maat komt overal te pas".

VAN DER VLIET was de eerste die voelde dat hier iets hapert: in het eerste lid heerscht een breedsprakigheid, die tot niets dient („is vervelend en hoort tot het zeer onaangename") en geheel afwijkt van DIONYSIUS' gewone spreekwijze, terwijl in het tweede lid (juiste maat komt *overal* te pas) dat woord *overal*, daar het een tegenstelling mist, zinledig is. Beide kwalen herstelt VAN DER VLIET door de doodeenvoudige verbetering van ἀηδῶν in ἡδέων, die ons deze juiste en goed-uitgedrukte gedachte levert: „overdaad, *ook van het zeer aangename*, verveelt, maar juiste maat komt overal te pas".

De allermooiste van VAN DER VLIET's tekstverbeteringen zal wel die zijn, die wij op pag. 14 en vlg. vinden. Ze betreft een plaats, waar DIONYSIUS uitbundig is in zijn lof over den aanhef van ééne oratie van LYSIAS. Die lof zelf verbaast ons geenszins — want er wordt gesproken over dat pronkjuweel, de rede tegen DIOGITON. Een eenvoudig burgerman trekt zich daar het lot aan van een paar jeugdige zwagertjes, die met hun moeder het slachtoffer zijn geworden van de hebzucht en schelmerij van hun gewetenloozen oom: zij zijn door hem aan den bedelstaf gebracht. Alles in deze — helaas slechts gedeeltelijk voor ons bewaarde — rede is even voortreffelijk, maar bepaald verrukkelijk is de aanhef. Van dien aanhef somt dan DIONYSIUS allerlei deugden op, en, nadat de lijst al vrij lang is geworden, voegt hij er nog dit aan toe:

„Daarbij komt dan nog het gladde van de taal, het eenvoudige der inkleeding, eigenschappen vooral vereischt in inleidingen die door *genen* worden uitgesproken". Door *genen*: ik bid u, door wie? In 't vorige staat niets, waarop die woorden met eenige mogelijkheid kunnen terugslaan. Weet gij wat er staan moet voor ὑπ' ἐκείνων? Nu natuurlijk: ὑπ' ἐλεινῶν: „Al die deugden worden vooral vereischt in voorredenen uitgesproken door menschen, die medelijden wekken willen". Niets is er, wat meer het karakteristieke dezer oratie uitmaakt dan dat, zoo wel geslaagde, werken op het mededoogen der rechters.

Ik noemde deze emendatie de allermooiste. Er is er één nóg schitterender, maar het succes van deze is iets minder groot, daar

er in dezelfde passage nóg een fout overblijft, waar VAN DER VLIET wèl met volkomen zekerheid aanduidt welke zin er wordt vereischt, maar voor de woorden niet kan instaan, al is ook hetgeen hij daar geeft zeer plausibel en heb ik althans niets beters. Toch moet ik ook deze vermelden — en hiermede zal ik de bespreking van het boek over DIONYSIUS HALICARNASSENSIS eindigen — daar het zeker geslaagde deel der emendatie zoo, gelijk ik reeds zeide, schitterend, en daarbij van het nog aan eenigen, zij 't ook lichten, twijfel onderhevige deel onafhankelijk is. „Wie" heet het in de overlevering „niet bepaald een vergelijkende studie van de redenaars ISAEUS en LYSIAS heeft gemaakt, zal niet kunnen zeggen of een oratie van den een is of van den ander: „hij zal misleid worden door de opschriften die zoo nauwkeurig zijn dat".... wat er nu verder volgt laat ik even rusten. Dat is een zonderling geval dat iets ons misleidt *omdat* het zoo nauwkeurig is. Nu ja, uit een notarieele acte in optima forma kan een gewoon sterveling niet wijs worden, maar de nauwkeurigheid van een *opschrift* tracht men, dunkt mij, nooit door uitvoerigheid te bereiken. Een opschrift is dan nauwkeurig als het juist is... en dan misleidt het niet. Voor *οὕτως ἀκριβῶς ἔχουσι* moet gelezen worden *οὕτως ἀκρίτως* [1]) *ἔχουσι*: de opschriften zijn haast niet te onderkennen; men kan als er *Ἰταίου* staat, zoo licht *Λυσίου* lezen.

Maar ook de tweede helft der emendatie moet ik hier vermelden. Ze geeft nog eens weer een voorbeeld bij de vele, die reeds bestaan, hoe men bij de studie der oudheid nooit ofte nimmer een stap kan doen, zonder, zooals VAN VLOTEN het eens tot groot vermaak van COBET uitdrukte, „goed beslagen ten critischen ijze te komen". Op dat: de opschriften lijken zóó veel op elkaar volgt: *ὡς διὰ μιᾶς δηλοῦταί μοι γραφῆς*. Dat nu dat *ὡς* met *dat* moet vertaald worden spreekt van zelf. Toen men nog „nauwkeurig" las in plaats van „moeielijk te onderscheiden" was 't niet kwalijk te nemen dat men vertaalde met „zooals".... en zóó werden de boeken *over* de oudheid met een nieuwe wonderbaarlijkheid verrijkt. Men kreeg nl. „zooals door mij in een geschrift wordt duidelijk gemaakt". Dus DIONYSIUS had — 't staat al in de boeken over literatuurgeschiedenis — een aparte verhandeling geschreven over..... de nauwkeurigheid der opschriften van de oraties onzer twee redenaars. Rare menschen toch die ouden! Als LYSIAS boven een oratie, die nu eenmaal tegen AGORATUS wordt gehouden, zet: „tegen AGORATUS" of boven een, werkelijk ter verdediging van MANTITHEUS uitgespro-

---

[1]) Zou *δυσκρίτως* niet nog iets beter zijn?

ken, „voor MANTITHEUS", dan vinden ze de nauwkeurigheid van zulke opschriften zóó merkwaardig dat ze er heele boekdeelen over schrijven. VAN DER VLIET heeft met zijn ἄστε διὰ μιᾶς δηλοῦσθαί τοι γραφῆς zeker den waren zin getroffen: „de opschriften Λυσίου en Ἰσαίου lijken zóóveel op elkaar, dat ze met geheel dezelfde trekken worden geschreven".

Er ontsnapte mij daar, geachte hoorders, een hoogst onwetenschappelijke ontboezeming, toen ik bij de vermelding eener emendatie van V. D. VLIET op AESCHINES het „gelukkig" noemde dat hij zich niet alleen met DIONYSIUS heeft bezig gehouden maar ook met de door dezen behandelde oratoren zelve. Ja het *is* onwetenschappelijk meer belang te stellen bv. in ARISTOPHANES dan in JOHANNES MALALAS of THEOPHYLACTUS SIMOCATTA, en de philoloog, die aan die kwaal lijdt, is ongeveer even dwaas als de zoöloog wezen zou, die zich wèl met mooie maar niet met leelijke beesten wilde bezighouden. [1]) Maar ach, de volstrekte wetenschappelijkheid eischt hier het bovenmenschelijke, en dat dooreenhalen van philologie en natuurwetenschap lijkt mij hoogst bedenkelijk. Ik zou zelfs nog een stap verder kunnen gaan, en het betreuren dat VAN DER VLIET, na het schitterend proefstuk zijner dissertatie, niet voortgegaan is met aan Grieksche schrijvers zijn krachten en talenten te wijden. Ongetwijfeld hij zou, om die auteurs te noemen, die m. i. hém het best zouden hebben geleken, veel voortreffelijks hebben kunnen leveren voor critiek en verklaring van de oratoren, THUCYDIDES, PLATO, XENOPHON, LUCIANUS, de erotici. En wat meer zegt ik kan mij hier op VAN DER VLIET zelven beroepen, waar hij in zijn levensbericht van FRANCKEN [2]) het volgende zegt:

„*Gedrongen* is hij tot het Latijn; reeds in het begin zijner carrière lag die drang in de tegenstelling tot COBET, naast wien hij meende zich op het gebied van het Grieksch geene eerste plaats te kunnen veroveren. [3]) Hij heeft dus onbewust den raad gevolgd, dien COBET ons studenten placht te geven. „Grieksch" zeide hij „kent iedereen, maar het Latijn is een execrabel moeielijke taal, daar moeten jelui

---

[1]) Bovendien, tot de bepaald leelijke geschriften hooren de rhetorische werken van DIONYSIUS nog lang niet. Ik zou mij wel wachten ze op één lijn te stellen met de werken der twee, wier schrikwekkende namen ik hierboven noemde.

[2]) p. 15.

[3]) Eerlijk gezegd, behaagt mij deze passage niet. Zou dan FRANCKEN zich bij 't bepalen van den weg zijner studiën door iets anders hebben laten leiden dan door eigen lust en belangstelling? Zeker versta ik den edelen schrijver, uit wiens pen niets banausisch's *kan* zijn gevloeid, hier verkeerd.

eens iets aan doen." In die scherts lag een waarheid verborgen; namelijk deze: dat voor een helder en scherp verstand, al nadert het ook niet de grenzen der genialiteit, de Grieksche gedachte, logisch en scherp belijnd, niet al te moeilijk te bereiken is, dat fouten in hare uitdrukking spoediger in het oog vallen, terwijl de in hare afleiding en samenstelling glasheldere taal de middelen tot herstel zooveel te eerder aan de hand geeft. De Romeinen daarentegen, ondichterlijk van aanleg, met hunne niet door hen zelf ontwikkelde, maar kant en klaar overgenomene beschaving, met hunne etymologisch troebele taal, met hunnen rhetorischen aanleg, tobben zich altoos af, om het kleed hunner gedachten *per fas et nefas* te verfraaien. Waar men eenmaal van den rechten weg afwijkt, kan men honderd verschillende wegen gaan, en waar, wegens de betrekkelijke armoede der taal, de woorden talrijk zijn, die vèruiteenliggende beteekenissen vertoonen, moet het voor de later gekomen geslachten wel vaak een onoplosbaar raadsel zijn geworden, wat de Romeinen hebben willen zeggen, en waarom zij het zóó gezegd hebben, als zij het hebben gedaan. Het best zullen zij wel verstaan worden door hen, die zelf iets *rococo*-achtigs in hun geest hebben, die iets voelen voor het decadente, d. i. voor de gezochte en duistere uitdrukkingen der gedachte. Het is dus allerminst in FRANCKENS nadeel, wanneer ik het waag te vermoeden, dat hij zich op Grieksch gebied nog meer thuis gevoeld zou hebben dan op het Romeinsche."

VAN DER VLIET noemt hier alleen FRANCKEN, maar hij denkt wel degelijk ook aan zich zelf. Wil ik het U bewijzen? Ik kan het met volmaakte philologische zekerheid. Maar gij hebt allen dat bewijs reeds gehoord. Wat bedoelt hij met dat „scherp en helder verstand, dat de grenzen der genialiteit zelfs niet nadert"? Denkt hij daarbij aan FRANCKEN? Waarlijk; daarvoor eerde hij dezen grijsaard te zeer. Of is in die woorden een algemeen oordeel vervat over groote categorieën van geleerden? Het ligt niet in VAN DER VLIET's aard een zoo beslist oordeel, nogal een ongunstig, over zijn medemenschen uit te spreken. Neen, wie VAN DER VLIET's stijl kent, voelt het door en door: die woorden zijn ironie.

Ik voor mij weet niet zoo precies waar de scherpzinnigheid ophoudt en de genialiteit begint. Ook ken ik Latijnsche schrijvers, zelfs dichters, genoeg, op tal van plaatsen geëmendeerd door vernuften ten naaste aan COBET verwant. Denk maar eens aan MADVIG, denk — zij zijn de meest sprekende getuigen — aan BEROALDUS, LIPSIUS, PICHENA, AGRICOLA die het eerst den tekst van TACITUS hebben gezuiverd. Maar dat VAN DER VLIET hier aan zich zelven

denkt dat weet ik wel, èn door die woorden „al nadert het ook niet de grenzen der genialiteit" voorgelicht, en ook door die over dat *rococo*-achtige. Ontdaan van haar urbaniteit zou deze plaats aldus luiden: „ik heb in mijn aanleg iets *rococo*-achtigs, dat mij voor de beoefening van sommige Latijnsche schrijvers bizonder geschikt maakt, maar ook ben ik slim en helder genoeg om, als ik dat verkies, met vrucht mijn krachten aan de Grieksche literatuur te wijden."

Want er is iets in VAN DER VLIET, waarover ik mij verbaas. Niet zijn reeds zoo vaak genoemde en geroemde veelzijdigheid. Dat iemand van zijn scherpzinnigheid, en vooral van zijn arbeidzaamheid — want hij heeft, om het platweg te zeggen, verbazend hard gewerkt, zijn leven lang — velerlei studiën met vrucht kan beoefenen begrijp ik zeer goed; ook dat iemand van zijn grondige kennis gerust, zonder gevaar voor zijn Latijn en Grieksch, een jaar of wat uitsluitend of hoofdzakelijk aan Sanskrit of Javaansch kan wijden. Maar minder begrijpelijk is mij in VAN DER VLIET een zekere dubbelheid: een critisch acumen, waaraan COBET zijn hart moet hebben opgehaald, én een voorliefde voor schrijvers, die, om het op zijn zachtst uit te drukken, minder in COBETS smaak zouden zijn gevallen, een voorliefde juist gegrond op eigenaardigheden, die COBET van hen zouden hebben afgeschrikt. Hooren wij hieromtrent VAN DER VLIET's eigen „bekentenis", mag ik wel zeggen: [1])

„Juist de zonderlingheid en de moeielijkheid van den stijl van TERTULLIANUS, maakt, al is de vorm, waarin hij zijn gedachten kleedt, vaak met onze begrippen van schoonheid in strijd, een der aantrekkelijkheden van de studie zijner geschriften uit". Of ik dan van de tweede helft dier dubbelheid VAN DER VLIET een verwijt maak? Dat zij verre. Vooreerst dat iemand liefde gevoelt voor een studie, waaraan hij zich wijdt, is wel de hoofdvoorwaarde voor zijn wélslagen. Ἔρως πάντων πατήρ zeggen wij philologen in tegenspraak met den Griekschen wijsgeer. En dan: meer dan iets anders heeft de studie der Christelijke schrijvers VAN DER VLIET doordrongen van een inzicht, dat wel niet door hem is uitgevonden, maar dat toch vóór hem nooit door iemand zoo diep is gevoeld, noch ook met zóóveel volharding en overtuiging is verdedigd, nl. dat het Latijn geen doode taal is, maar te eenigertijd een taal is geworden bestemd om te leven, wel een eigen-

[1]) Voordracht gehouden 24 Juni 1889 in de vergadering der Sectie voor Letterkunde, Wijsbegeerte en Geschiedenis van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen.

aardig maar toch een vól en rijk leven, zoolang er gedacht wordt aan iets hoogers dan het alledaagsche. En moest die overtuiging zich niet vestigen juist bij den ijverigen en liefdevollen beoefenaar van TERTULLIANUS, die [1]) daar op het argument van zijn tegenstander: „maar de Christen moet ook voor zijn medemenschen leven" antwoordt met dat onsterfelijke: „nemo alii nascitur moriturus sibi".

Komt maar op, o meesters van het woord en kunstenaars in alle talen, die thans op het aardrijk gesproken worden, en beproeft of gij in uwe taal zóó krachtig, zóó kort het wezen van een wereldverzakend, alleen aan het hiernamaals denkend Christendom kunt uitdrukken. Het zal niet gaan! Zelfs het Grieksch schiet hier een weinig te kort.

Ja, ze hebben het goed begrepen die Christen-schrijvers, dat ze om voor hun leer en door hun leer de wereld te winnen de talen der geletterden, en vooral het Latijn, moesten leeren gebruiken met een volkomen meesterschap. Niemand heeft die waarheid juister uitgedrukt en smaakvoller dan de Christendichter PRUDENTIUS, waar hij in zijn epiloog [2]) zegt: „mogen anderen schitterend gestreden of heldhaftig geleden hebben voor Christus, ik kan mij ook op een kleinigheid beroepen, die mij misschien de hemelpoort zal ontsluiten, dat ik het Christendom heb gekleed in het bevallig kleed der beschaving."

Zij vooral, die Christenschrijvers, hebben gemaakt dat het Latijn een taal is geworden bestemd om eeuwig te leven, zoolang er beschaving bestaat. En mede te werken, krachtdadig mede te werken om dat leven in stand te houden, dat is het waartoe VAN DER VLIET telkens en telkens weer zijn leerlingen opwekt. En 't zijn vooral de Christenschrijvers, die hem tot die opwekking aanleiding geven. VAN DER VLIET's leerlingen hebben wel eens geklaagd, dat hij hun te veel van de latere schrijvers gaf, en te weinig van de auteurs, die hun naderhand in hun gymnasiaal beroep het meest te pas zouden komen. Geheel onrechtvaardig was die klacht misschien niet. Maar o! laten ze maar in practijk brengen het gulden woord dat hij hun eens toevoegde [3]): „dat wij

---

[1]) Eigenlijk is het niet TERTULLIANUS zelf, die zoo spreekt, maar de „monnikspij", het *pallium*, dat hij sprekend invoert. Voor de mondelinge voordracht van het levensbericht achtte ik de gegeven voorstelling, die trouwens aan het wezen der zaak niets verandert, gepaster.

[2]) Pag. 305 der editie van OBBARIUS.

[3]) *Trifolium Latinum* (Utrecht BREYER 1893) Nr. 2, de toespraak gehouden als inleiding op een practisch college voor Latijn spreken. Een lang niet kwaad stuk. Uitnemend voorzeker is de raad om aan het Ciceroniaansch Latijn leven bij te zetten

Latijn spreken, dat doen wij niet op grond van eenige redeneering, maar uit kracht van een voor ons onaantastbaar geloofsartikel" — en zij zullen hem dankbaar zijn voor iets geheel „bizonders", dat hij hun heeft gegeven, dat niemand zoo gerechtigd was om te geven en zoo goed geven kon als hij.

Latijn als spreek- en schrijftaal, daarvoor heeft v. d. Vliet geijverd met al de kracht, die in hem was, en hij heeft uitnemend begrepen hoe dat Latijn wezen moest, zou het werkelijk een levende taal zijn. Veel vrijheid voor de behoeften van het oogenblik en voor persoonlijke eigenaardigheid, maar toch die vrijheid — niet aan banden gelegd door een angstig opzoeken in het lexicon op Cicero, wél, door een steeds op Cicero teruggaan, binnen de perken van den goeden smaak gehouden. Die leering valt ook te trekken uit zijn inaugureele oratie, een overigens ietwat duister stuk; maar de bedoeling is duidelijk en goed: belangstelling wil de spreker wekken voor zijn Christelijke denkers en dichters, maar hij verklaart uitdrukkelijk er niet aan te denken Cicero door Augustinus of Virgilius door Prudentius te laten verdringen.

Het Latijn steeds uitgebreid, maar ook steeds weer aan Cicero getoetst! Is dat geen wijze, geen bij uitstek practische les? En hooren wij die les niet zelfs daar, waar v. d. Vliet zich vermaakt over den ouden heer in het Duitsche studentenlied, die altijd „liest im Kikero"? [1]) Immers hij haast zich te erkennen dat iets van dien ouden heer wel zal moeten blijven voortleven, ook in den latinist van onzen tijd.

Eén deel van van der Vliet's letterkundige werkzaamheid is er, waarmede ik niet ingenomen ben, op goede gronden. En dat ik ook van dat deel gewaag dat doe ik niet alleen om de onpartijdigheid, maar om een deugd van van der Vliet, die hem aanspraak geeft op de dankbaarheid zijner leerlingen, te beter te doen uitkomen. Ik bedoel zijn Latijnsche Poëzie. Duister, zooals wel eens door bevoegde beoordeelaars is gezegd, kan ik haar juist niet vinden; ik begrijp in den regel wel wat hij zeggen wil. Maar hij zegt het niet goed. Daarvoor ontbrak hem te veel de eerste helft

---

vooral door lectuur van Terentius, Petronius, den Dialogus de Oratoribus, Minucius Felix, Muretus. Nr. 3 over Petrarca, een onderwerp met dat van Nr. 2 ten nauwste verbonden, weer een staaltje van soliede kennis ook op dit gebied. In Nr. 2 is bizonder aardig de aanwijzing op pag. 28 dat reeds in 1557 het Latijn met dezelfde argumenten voor dood werd verklaard, die ook nu nog voor dit edel doel vaak dienst moeten doen.

[1]) In den aanhef der hoogst interessante, leerrijke, verhandeling over Silvia van Aquitanië, opgenomen in den 14den Jaargang der „Theologische Studiën" (A. 1896).

van COBETS eisch: „een literator moet vroolijk en slim zijn". Slim was VAN DER VLIET in de hoogste mate, en voor een man van zijn droevige levenservaringen vroolijk genoeg; de blijmoedige gelatenheid van een gemoedelijk Christen was hem niet vreemd. Maar in den gewonen zin bedoelde COBET dat vroolijk niet: hij bedoelde er mee een zich van tijd tot tijd blijmoedig gaan laten, onbekommerd voor mogelijke dwalingen. En gelijk — ik hoop dat het beeld niet ongepast is — steeds het gevoeligst neerkomt wie te paard of op het ijs het bangst voor vallen is, gelijk het malste, ja zelfs het meest foutieve, Latijnsch proza geschreven wordt door hem die *steeds* angstig vraagt: „Zeggen CICERO en CAESAR het wel steeds of bij voorkeur zoo? mag *ik* wel *vice versa* zeggen, als toch de statistiek uitwijst dat eertijds *versa vice* het meer gebruikelijke was? Zou ik wel *utut est* durven zeggen of van een *benevolus lector* durven spreken, terwijl *utut* en *lector* in het beste proza zoo uiterst zeldzaam zijn", zoo leert nooit goede Latijnsche verzen maken wie steeds het gewone versmadend alleen uit is op iets bizonders, iets extra fijns. Denkt gij dat men metrische fouten leert vermijden door ijver en geleerdheid? Kom! dan zou een geleerd grammaticus en stoere werker als V. D. VLIET niet *olim* met een korte o, of *manes* met een korten uitgang hebben kunnen schrijven. Neen, dat, en het heele Latijn dichten, leert men alleen door steeds vrij en vroolijk Latijnsche dichtmaten te neuriën en door schik te hebben in het vermakelijk figuur, dat alledaagsche dingen maken als ze in een Latijnschen hexameter of pentameter worden uitgedost. En toch, diezelfde VAN DER VLIET, wien dat Latijn dichten maar nooit goed wou afgaan, wat heeft hij er voor geijverd, wat heeft hij er zich voor beijverd. Dat hier een bron vloeide van steeds frisch leven voor het Latijn heeft niemand meer gevoeld dan hij, niemand met meer overtuiging en vaker gezegd [1]).

Zijn eigen Latijn te hebben behoort ieder rechtgeaard philoloog: hij mag, hij moet dat vrijelijk ontwikkelen, maar, zal niet willekeur ontstaan, zullen niet allerlei taaltjes geboren worden zóó

---

[1]) Zie bv. Spectator 1897 een Latijnsche dichtbundel, in Servie geboren, en door V. D. V. met vreugde begroet. Verder: Verhandeling P. U. G. 1894 over HUYGENS als Latijnsch dichter, en dito 1887 de uitnemende verhandeling over navolging bij Latijnsche dichters, van welke verhandeling de quintessence is de zoo ware stelling: „door dat navolgen is de dichterlijke Latijnsche taal bewaard voor ontaarding." Wel ontleent deze verhandeling veel aan BAEHRENS' voortreffelijke praefatio vóór VALERIUS FLACCUS, maar hoe V. D. VLIET ontleent weten wij nu al lang.

individueel dat men hoe langer hoe verder afraakt van één gemeenschappelijk, voor allen gemakkelijk verstaanbaar Latijn, dan moet steeds de band met het allerbeste Latijn, het klassieke Latijn, het Latijn van CICERO worden aangehouden. VAN DER VLIET, hoe weinig hij ook over CICERO moge geschreven hebben, was steeds in gedachte met CICERO, leefde met CICERO, was met hem vertrouwd als weinig anderen. Eén bewijs althans, dat zeer sprekend is, kan ik voor deze bewering aanvoeren. Toen ZIELINSKI zijn geruchtmakend boekje: „CICERO im Wandel der Jahrhunderte" in het licht gaf, waarin na een te lange periode van verguizing en minachting, CICERO voor het eerst weer op een hoog, misschien wel *te* hoog voetstuk wordt geplaatst, en waarin met een verbazingwekkende geleerdheid CICEROOS invloed op alle eeuwen wordt aangewezen, toen raakten er heel wat pennen in beweging. Niemand, naar mij voorkomt, heeft dit boekje, dat niets van CICERO onaangeroerd laat, met rijker kennis van zaken, met rijper oordeel, met grooter juistheid en helderheid gewikt, gewogen en op zijn waarde geschat dan VAN DER VLIET [1]).

CICERO brengt mij als van zelf weer op mijn onwetenschappelijke voorliefde voor de „mooie" schrijvers. Eigenlijk getuigt ook VAN DER VLIET's arbeid op 't gebied der kerkelijke Latiniteit van die zelfde voorliefde. Moge hij ook eenig behagen hebben gehad in diepzinnige, spitsvondige redeneeringen over theologie en dogmatiek, ongetwijfeld hebben de kerkelijke auteurs hem het meest geboeid door de schoonheid ook van hun Latijn, door de eigenaardige

---

[1]) Museum 1898. Vermelding verdienen hier bovendien:

Het opstel in het BOOT-album, waarin de woorden uit Cic. ad Att. *aedes Opis explicata* eindelijk en ten laatste (naar mij althans voorkomt) goed worden opgehelderd.

De besprekingen van STANGLS *Bobiensia*, en, zeven jaar later, van diens *Tulliana* (Museum 1894 en 1901). Twee zeer belangrijke en verstandige opstellen, waarin VAN DER VLIET tegenover STANGL, een systematisch criticus van de strengste soort, aantoont hoe weinig ver men het in re critica met systemen brengt. Niemand trouwens was meer bevoegd dan V. D. VLIET om ongeloovig de schouders op te halen over alle streven om slim te zijn naar een vaste methode.

Recensie eener schoolleditie der Catilinaria Museum 1895.

Behandeling van Cic. ad Att. XIV, 2,2. B. Ph. W. 1898. Zeer goede opmerkingen over en op de brieven ad Brutum Neue Jahrb. für Phil. und Paed. (Fleckeisen u. Masius) Bd. 131 (A. 1885).

Ik neem deze gelegenheid te baat om melding te maken van eenige zeer schoone Liviana van V. D. VLIET in den Hermes (dl. XX A. 1885). Daar o. a. de uitnemende verbetering der traditie (VIII c 22,4): „data visceratio in praeteritam iudicii gratiam honoris etiam ei causa fuit, *tribunatuque plebei proximis comitiis absens petentibus praefertur*" in: „..... tribunatumque plebei proximis comitiis absens petens praesentibus praefertur."

schoonheden, die zij aan het Latijn hebben bijgezet. En al heeft zeker v. d. Vliets bijzondere vaardigheid in het ontwarren van ingewikkelde moeielijkheden hem bij het bestudeeren van Tertullianus menig aangenaam oogenblik van zelfvoldoening geschonken — liefde had hij ongetwijfeld meer voor de zooveel smaakvoller, keuriger stilisten Minucius Felix en Septimius Severus. Dat Cicero en Virgilius hem boven alles gingen heeft hij, dunkt mij, duidelijk bewezen: een groot deel van zijn leven is aan hen gewijd geweest. Maar, ik geef het toe, wat hij heeft *gepubliceerd* betrof vooral de zilveren Latiniteit en de Latiniteit van het Christendom. Dat hem ook hierbij lang niet onverschillig was de literaire waarde der door hem behandelde geschriften blijkt wel het best uit wat hij heeft gedaan voor Tacitus en Seneca, en dat is, althans wat Seneca betreft, zeer veel. Ik spreek hierover aanstonds nader. Nog twee auteurs moet ik vermelden, met welke v. d. Vliet zich bij voorkeur bezig hield, Petronius en Apuleius. Nu — die twee behooren ongetwijfeld tot het gebied der „schoone letteren". Vergunt mij over één van beiden, Apuleius, een kleine uitweiding.

Het Latijn van Apuleius moge nog zoo dwaas — laat ik het familiaar zeggen, kwasterig — zijn, hij is een bij uitstek boeiend verteller. Ik denk hier natuurlijk uitsluitend aan zijn Metamorphosen en dan nog aan de eerste boeken. De latere, en alle verdere geschriften van Apuleius, mogen „voor de wetenschap" nog zoo gewichtig zijn, hun literaire waarde is gering. Maar dat eigenlijke romannetje is kostelijk. En voor het allereerst in de klassieke literatuur merk ik hier een allerbekoorlijkst trekje op der moderne novellistiek: de handigheid om, zonder vooraf waarschuwen, den lezer in eens het grappige eener situatie voor oogen te stellen. Twee voorbeelden mogen volstaan.

De man, die zijn levensgeschiedenis aan zijn Thessalischen gastheer verhaalt, maakt gewag van den waarzegger uit Corinthe (hij heet, meen ik, Polydorus), die hem een extra gunstige reis heeft voorspeld. „Ja wel" zegt de gastheer, „dien Polydorus ken ik ook; ik heb hem eens te Ephesus ontmoet. Daar zat hij op de markt, zich zelven aanbevelend als voorspeller speciaal aangaande den afloop van zeereizen. Een kapitein komt naar hem toe, en krijgt dan een aller-allergunstigst orakel ontrent de door hem voorgenomen tocht. Het gelaat van den zeeman glanst van genoegen, en reeds haalt hij een welvoorziene beurs uit den zak. Daar komt een ander Corinthier aanloopen: „Wel mijn lieve Polydorus" roept hij verbaasd „hoe komt gij hier in Ephesus?" „Ach" kermt Polydorus „als ik u mijn rampzalige reis vertelde, gij zoudt zeggen:

„zooveel ongeluk op eens heeft nooit iemand getroffen. Mijn schip vergaan, al mijn spaarduitjes weg, ik zelf nauwelijks aan den dood ontkomen, door angst en ziekte uitgeput naar lichaam en geest". Alle omstanders barsten in lachen uit, de kapitein steekt zijn beurs weer bij zich".

Een ander verhaler deelt het volgende mede: „door armoe gedreven, verhuurde ik mij, om toch maar aan den kost te komen, als lijkbewaker. Ik kreeg al gauw wat te doen, zelfs een baantje, dat goed beloofde, want 't was een interessant geval; er werden allerlei spoken verwacht die het lijk zouden komen verminken. Ik bracht het er, althans dat meende men, goed af; het lijk werd 's morgens gaaf bevonden en ik kreeg zonder eenig bezwaar de toegezegde rijke belooning. Vol vreugd bedankte ik hartelijk en voegde daaraan toe: „wie uwer ook maar ooit mij noodig heeft, ik ben uw aller gehoorzame, bereidvaardige dienaar." Onmiddellijk word ik bij den kraag gepakt en onder slagen, schoppen en verwenschingen van de heele familie, slaven en arbeiders incluis, op straat geworpen".

Is 't te verwonderen dat iemand zich gaarne met APULEIUS bezig houdt?

„Nu" zou COBET zeggen „hij was er dan wel voor, die VAN DER VLIET, voor dat Latijn, maar was hij er ook achter?" Neen maar òf hij. Schitterende bewijzen kan ik bijbrengen, natuurlijk weer emendaties: dat zijn en blijven toch maar de beste bewijzen voor iemands bevoegdheid om mee te spreken en mee te doen. Uit verschillende publicaties heb ik de allerbeste uitgezocht, vooral uit de 15 jaargangen der Mnemosyne, waarin iets van zijn hand voorkomt. [1]) En hier biedt zich van zelf de gelgenheid voor twee meer algemeene beschouwingen: vooreerst over zijn APULEIUS-uitgave, ten tweede over de eigenaardigheid zijner verbeteringen.

Een critische uitgave van een ouden auteur is en blijft een werk van persoonlijke opvatting. Hier hoor ik een storm van verontwaardiging opsteken. „Neen, neen" roept men, „niets persoonlijks, geen willekeur. Een critische uitgave behoort een vertrouwbare gids te zijn, die iederen lateren beoefenaar van den schrijver omtrent al wat hij wenscht en noodig heeft te weten nauwkeurig inlicht." Eilieve, hoe ver moet die nauwkeurigheid gaan? Neem

---

[1]) Gedurende 20 jaren (1882—1901) was V. D. VLIET vast medewerker aan dit tijdschrift. Alleen in de jaargangen 82, 84, 86, 93, 99 komen geen bijdragen van hem voor.

een voorbeeld: er zijn van een geschrift 2 handschriften, beide voor den criticus onmisbaar, maar toch min of meer van elkaar afhankelijk. Nu komt ergens *perditus* voor: er kan geen kwestie van wezen of er ook soms *proditus* of *praeditus* staan moet. En toch, daar *per*, *prae* en *pro* telkens met elkaar worden verward, bestaat er alle kans dat één van beide, of allebei, iets verkeerds hebben. Vermelden! roept de onverbiddelijke paleograaf. Nu goed: het slechtere handschrift heeft het goede *perditus*, in het betere staat het volmaakt onbruikbare *proditus* — maar ik zal, daar gij het beveelt, dit in mijn annotatio critica vermelden. Niet genoeg, roept weer de paleograaf: in het slechtere handschrift heeft oorspronkelijk *praeditus* gestaan, *perditus* is correctie. Dus — nu moet gij niet alleen dat berichten, maar ook of 't een correctie a manu prima of a manu altera is, en zoo a manu altera of ze van dezelfde hand is, die den heelen codex, blijkbaar naar een codex beter dan zijn oorspronkelijk voorbeeld, heeft dóórgecorrigeerd, dan of 't een incidenteele verbetering is.

Zeker, zoo krijgt men een apparatus criticus waarop niemand aanmerking zal maken: de vijanden van PERSEUS kwamen er ook niet toe aanmerkingen te maken op het Medusahoofd. Leve de nauwkeurigheid, maar laten wij ons over déze democratische strooming (een overigens recht onbehagelijk ding) verheugen dat de werkman, de photograaf, dan den geleerde het werk uit de handen neemt. Van een critische editie gaan we in de eerste plaats na of de uitgever voor ons een man is van genoegzame beteekenis, dat wij wenschen te vernemen wat hij belangrijk heeft gevonden en waard om mede te deelen. Dat VAN DER VLIET een zoodanige was moet, en kan, uit zijn emendaties blijken.

Ieder criticus heeft zoo zijn eigen hand van emendeeren. De een is 't gevoeligst voor taal- de ander voor stijlfouten. De een merkt het scherpst leemten in 't verhaal, de ander zwakheden in de redeneering op. De een ziet beter wat er te veel, de ander wat er te weinig staat. Nu bestaan v. d. VLIET's verbeteringen op APULEIUS, en ook op andere schrijvers, voor een merkwaardig groot gedeelte in aanvullingen.

Deze wijze van emendeeren heeft al dadelijk een groote mate van waarschijnlijkheid voor zich. Wat toch is bij een slordigen afschrijver een meer natuurlijke vergissing dan overslaan? Ten tweede, waar men de aanvulling òf onnoodig òf voor het beoogde doel niet geschikt acht, daar schaadt ze niets: men heeft als 't ware te gelijk de overlevering en de conjectuur onder de oogen. Het is mij dan ook volmaakt onverklaarbaar hoe een nijdig recensent

(trouwens nijd verklaart veel) heeft kunnen klagen dat er uit al die haakjes bij v. D. VLIET niet wijs te worden was. [1])

En dan is VAN DER VLIET tot het toepassen van dit geneesmiddel op APULEIUS gebracht door rijpe ervaring bij andere auteurs. Slag op slag is het hem mogen gelukken door dit middel schijnbaar wanhopige passages evident te herstellen. Ik haal een paar voorbeelden aan.

Bij Frontinus de Aquaeductibus c. 128 staat: „onze voorvaderen zouden er niet aan denken een openbare waterleiding over eens anders land te laten loopen zonder zijn vergunning: dan kochten ze hem liever het heele stuk af; zóó zeer betrachtten ze de billijkheid:

„ut ne ea quidem eripuerint privatis, quae *ad modum publicum* pertinerent".

Lees *ad*[*com*] *modum publicum*. Ik behoef er niets bij te voegen [2]).

„Men moet" zegt SENECA (Ben. 1 § 8) „om den dank niet te verbeuren, met tact geven:

„Sibi enim quisque debet, quod a nesciente accepit".

Wat is dat? Iets krijgen van iemand die het niet weet? Wat niet weet? Dat men het krijgt? Lees met v. D. VLIET *a dare nesciente* en gij hebt den uitnemenden zin:

„Wie iets krijgt van iemand, die geen slag van geven heeft, dankt daarvoor niet hém maar zich zelven" [3]).

Over 't algemeen is v. D. VLIET op 't gebied van SENECA bizonder gelukkig. Ik vergelijk hem hier vaak met PAUL THOMAS, en áls ik er toe kom hem *iets* lager te taxeeren dan dezen uitnemenden Belgischen Latinist, dan geschiedt dat eerst na lange aarzeling.

Maar, wat het voornaamste is: v. D. VLIET is tot het inzicht der onmisbaarheid van dit hulpmiddel bepaald gedwongen door

---

[1]) Behalve in de reeds genoemde deelen der Mnemosyne passim vindt men korte verhandelingen over APULEIUS in:

Het album ten vorigen jare aan v. HERWERDEN aangeboden (een zeer aardig geschreven stukje over de indeeling van den (proloog) van het Apuleiaansche boekje de deo SOCRATIS. Waarschijnlijk v. D. VLIETS laatste geschrift).

Spectator 1901 recensie van DE JONGS dissertatie de APULEIO Isiacorum mysteriorum teste, en in een vroegeren jaargang van BOEKENS vertaling der Metamorphosen.

Deutsche Literatur Ztg. 1899 recensie der quaestiones Apuleianae van Gatscha. Weldadig is wat in die recensie staat over numeri APULEIANI.

Rh. Mus. N. F. p. 145 en 314 sq. mooie emendaties op de Metamorphosen.

Hermes 1896 de voorrede der Metamorphosen terecht gebracht, met eenige verstandige polemiek tegen ROHDE.

[2]) Mnem 1887 p. 282.

[3]) Mnem. 1882 p. 130. Zie verder voor uitnemende aanvullingen het heele hoofdstuk Mnem. 1885 p. 222-227.

zijn TERTULLIANUS-studiën [1]): bij TERTULLIANUS toch staat herhaaldelijk hetzelfde op één plaats volledig, op een andere onvolledig.

Nu eenige emendationes variae, die mij voorkomen VAN DER VLIETS critisch vernuft in het helderst licht te stellen:

1. In een scholion op Juvenalis wordt *tener* (i. d. z. van spado) verklaard met *curatus*. Lees *eviratus* [2]).

2. De parvenu TRIMALCHIO is op 't punt van op zijn eigen gastmaal te gaan dansen, als zijn vrouw FORTUNATA hem weerhoudt door hem iets in te fluisteren. „Zeker" zegt de vertaler, herinnerde ze hem aan zijn hoogen rang. Dan gaat hij voort: maar er was geen staat op hem te maken.

„nam modo FORTUNATAM suam revertebatur, modo ad naturam" Zoo de overlevering. Gewoonlijk vergenoegt men zich met deze omzetting en aanvulling:

„nam modo FORTUNATAM verebatur, modo ad naturam suam revertebatur".

Daar echter FORTUNATA, al weerhoudt ze hier haar man van een al te groote dwaasheid, daarom nog lang niet de persoon is, aan wie hij in 't algemeen slechts hoeft te denken om zich fatsoenlijk te gedragen, en daar ook dán nog deze zin geen *nieuwe* gedachte oplevert, waaraan hier toch behoefte is, lezen we gaarne met V. D. VLIET: „nam modo FORTUNAM suam (den boven spottenderwijs genoemden hoogen rang) reverebatur, modo ad naturam revertebatur": nu eens dacht hij aan de waardigheid, die hij bekleedde, dan weer kwam de natuur bij hem boven [3]).

„Citeeren" zegt SENECA „is goed, maar het past alleen der jeugd, volwassenen staat het slecht: dat zegt ZENON, dat CLEANTHES! Goed, maar wat zegt gij zelf? *Quousque sub alio movebis? Et impera*".

Movebis is natuurlijk niets, wat er staan moet is zoo klaar als de dag: en toch eeuw in eeuw uit hebben de lezers van SENECA, die bij myriaden tellen, dat maar niet gezien. 't Is wonderbaarlijk! We hebben een beeldspraak vóór ons, uit twee deelen bestaande,

---

[1]) Studia Ecclesiastica 1 TERTULLIANUS L. B. BRILL parsim. Wellicht de allermooiste aanvulling evenwel, waarmee het V. D. V. is gelukt een schijnbaar wanhopige plaats te herstellen, heeft betrekking op SENECA den vader (Suas. 6, 7). In een schoolrede over het thema: „Zal CICERO zich buigen voor ANTONIUS' wil of zal hij den dood trotseeren?" roept een declameerend jongeling uit: zorg dat gij samen genoemd wordt cum Catone, *qui servire Antonio quidem nondum domino potuit*" Lees: *qui servire ne Antonii quidem domino* (i. e. Caesari) *nedum Antonio potuit*. Revue de Phil. 1895.

[2]) Mnem. 1898 p. 111.

[3]) Mnem. 1896 p. 188.

4*

die aan elkander worden tegenovergesteld, de letterlijke zin van het tweede lid kan geen schooljongen ontgaan. *Et impera*, wordt tot den volwassene gezegd, die steeds voortgaat met autoriteiten aan te halen: „word eindelijk zelf aanvoerder". Wat is de tegenstelling van *aanvoerder zijn*? Natuurlijk *dienen onder een ander*. Natuurlijk! Maar zestig, zeventig opeenvolgende geslachten van geleerden hebben dat dan toch maar niet begrepen — hoewel (het wonder wordt steeds grooter) dat „onder een ander" ipsis verbis in den tekst staat: *sub alio*. Wat nu te lezen voor *movebis*? Het eenige woord dat „als gemeen soldaat dienen" beteekent, en dat, hoewel het precies op *movebis* lijkt, alleen VAN DER VLIET bij machte schijnt geweest te zijn te vinden: *merebis* [1]).

4. Bisschop PACIANUS heeft het aan den stok met den in de leer niet zuiveren SYMPRONIANUS. Deze is een slimme vos, die het Catholicisme bestrijdt niet als aanvaller maar met quasi-onnoozele vragen. „Gij doet als de Pharizeërs" roept de Bisschop uit „die Jezus meester noemden, terwijl ze door hun listige vragen trachtten hem in 't nauw te brengen".

Nam cum plus nocere credas, quasi ignarus interrogas.

Wat er staat is onzin, wat er staan *moet* kan niet twijfelachtig zijn — nu we 't eenmaal door v. D. VLIET weten. Gij doet mij vragen als een onkundige, terwijl gij toch gelooft, u overtuigd houdt, meer te — wat? Natuurlijk: *weten* d. i. knapper te zijn dan ik.

Lees *nosse* voor *nocere* [2]).

5. „Vreest het laatste oordeel, geliefden" declameert dezelfde Bisschop „de ure naakt, de hel opent zich: na een tijdelijke pijniging der zielen, wacht de verrezen lichamen eeuwige straf. Niemand sla geloof aan de verhalen der dichters over den lever en den gier van TITYOS: het eeuwige vuur verschaft zich telkens nieuwe stof door de lichamen telkens weer te doen aangroeien". Onze Bisschop wist terdege wat hij zeide, en zou niet trachten het verhaal van TITYOS in discrediet te brengen, juist terwijl hij bezig is dat verhaal voor zijn eigen voorstelling nog wat sterker te kleuren. Het ligt op zijn weg er voor te waarschuwen dat oude verhaal niet als dwaas en zinledig te verachten. Voor *credat* moet gelezen worden *rideat*: lacht niet om de Heidensche verhalen over de onderwereld: daar zit, voor wie haar weet te vinden, een diepe gedachte in" [3]).

---

[1]) Mnem. 1895 p. 112.
[2]) ib. p. 189.
[3]) Mnem. 1895 p. 198.

6. In een bundel gedichtjes, door HUGO DE GROOT op verschillende artikelen van huishoudelijk gebruik gemaakt, volgt deze dichter natuurlijk MARTIALIS na, alleen niet in den titel, die bij MARTIALIS is *apophoreta*: aan gasten meegegeven geschenken. Waarom ook daar niet? De dichter zegt het in zijn inleiding: „de dingen, waarvan ik hier spreek moogt gij u zelf aanschaffen; het goede en eenvoudig gebruik der Hollanders brengt mee *alternis pascere damnis*".

Al nemen we hier het onmogelijke aan nl. dat een HUGO GROTIUS *pascere* zou hebben kunnen schrijven voor *pasci*: wat is dat dan nog voor fraaie gewoonte: „zich vet te mesten, te verrijken, door wederkeerige geschenken"? En de dichter wil juist van geen geschenken geven weten. Lees *parcere*, en gij hebt iets gansch voortreffelijks: de Hollanders zijn wel zoo verstandig om zich te onthouden van het dwaze gebruik van elkaar *wederkeerig op kosten te jagen*. Waarlijk dat is een mos bonus et simplex, alternis parcere damnis.

7. In dien zelfden bundel staat een Latijnsche vertaling van den heerlijken psalm, waarin de broederliefde wordt vergeleken met:

De zalf op 's Hoogepriesters hoofd,
De zalf waarmee hij is aan God gewijd,
Die door haar geur het hart verblijdt.

In 't Latijn is dat nog heel wat mooier dan in 't Hollandsch — op den schrikbarenden onzin na, dien zelfs een uitgever dezer gedichten als LUCIAN MÜLLER rustig heeft laten staan: dat die zalf 's Hoogepriesters baard en kleedzoom.... *aanbidt*. Eerst VAN DER VLIET zag dat *adorat* moest zijn *odorat*. [1])

8. In een noot van SERVIUS op VIRGILIUS wordt van IDOMENEUS ongeveer de geschiedenis van JEPHTHA verhaald: „in den storm had hij beloofd, als hij behouden tehuis kwam, te zullen offeren wat hem het eerst tegenkwam. Nu wilde het geval dat zijn zoon hem het eerst ontmoette. En toen er nu in het land een pest uitbrak, volgens sommigen omdat hij dien zoon had geofferd, volgens anderen omdat hij hem had willen offeren, werd hij uit het land verdreven."

---

[1]) Beide emendaties op GROTIUS staan Mnem. 1894 p. 447 sq. VAN DER VLIET heeft meermalen zijn tekstcritische gaven aan modern Latijn ten goede doen komen. Zoo wordt bv. in het Tijdschrift der Vereeniging voor Noord-Nederlandsche Muziekgeschiedenis 1896 p. 143 sq. op allervernuftigste wijze het grafschrift van ORLANDO DI LASSO in orde gebracht.

Het *willen* offeren kan onmogelijk oorzaak dier pest zijn geweest. Lees met VAN DER VLIET *noluisset* voor *voluisset* en gij hebt twee oorzaken beide even plausibel: Zijn eigen zoon offeren kon in de oogen der goden een gruwel zijn, maar hem *niet willen* offeren was zoo mogelijk nog grooter zonde: hij had daartoe immers in een plechtig oogenblik een gelofte gedaan. [1])

9. „Als de zalige CATHERINA den marteldood ondergaat" — zoo staat in een zeer schoon gedicht — prijzen de getrouwen Christus en verheerlijken Hem: een liefelijke geur verspreidt zich: „de stem, door licht bestraald, schittert, de maagd verblijdt zich."

De stem schittert! Die van de martelares? Wat is dat, een door licht bestraalde *stem*? Lees *nox* voor *vox* en gij hebt het in dit verband bijna noodzakelijke: „de nacht wordt op eens door een helderen dag vervangen." [2])

Voor het laatst heb ik bewaard — ik zou haast zeggen de mooiste emendatie, die ik ooit heb gezien. Van Johannes verhaalt TERTULLIANUS:

„eene kettersche vrouw, die wat zij van de Nicolaiten had geleerd reeds onderwees aan anderen, bracht hij heimelijk in de kerk en bekeerde haar."

't Is waarlijk goed dat *ecclesia* niet „kerkgebouw" beteekenen kan. Maar wat nu wel: „hij bracht haar tot de kerk terug"? Maar dat zelfde zit ook in „hij bekeerde haar", en dat behoefde hij waarlijk niet heimelijk te doen. De enkele verplaatsing van het woordje *et* maakt den meest gepasten zin uit den meest volstrekten onzin:

„eene kettersche vrouw, die wat zij van de Nicolaiten had geleerd reeds onderwees aan anderen en heimelijk in de kerk binnensmokkelde, bekeerde hij." [3])

Zoo staat dan VAN DER VLIET vóór ons als een respectabel philoloog, als een die, geholpen door een zeldzaam gelukkigen aanleg, en werkend met voorbeeldigen ijver veel heeft tot stand gebracht, meer dan men oppervlakkig zou vermoeden, zóóveel als slechts diegene weten kan, die een geruimen tijd er zich voor heeft gezet om al wat hij heeft geschreven grondig te leeren kennen. Hij heeft de beide zaken, waaruit het ware philoloog-zijn bestaat, behartigd, nl. goede, oude tradities trouw gehandhaafd — en nieuwe banen ge-

---

[1]) Mnem. 1887 p. 123.
[2]) Mnem. 1892 p. 285.
[3]) Mnem. 1892 p. 280.

opend, want zóó mag men gerust noemen wat hij voor de Christelijke, en in 't algemeen voor de latere, Latijnsche schrijvers heeft gedaan, die veel te lang door de philologen waren verwaarloosd. Maar vér boven hetgeen hij heeft *gedaan* staat hetgeen hij is *geweest*. Iedere opmerking van VAN DER VLIET, ook over de kleinste bizonderheid, boezemt belangstelling in ómdat ze afkomstig is van een man van beteekenis, van een man van ruimen blik, uitgebreide kennis en een uiterst fijn en edel denkvermogen. Een fijne, een edele persoonlijkheid was hij. Dat kan men, zoo men maar eenigszins zich in zijn geschriften verdiept, uitnemend merken. Maar beter nog, directer hebben het gemerkt allen die met hem hebben omgegaan. Zijn vrienden, die vaak in de gelegenheid waren zijn ongemeene belezenheid in allerlei literatuur te bewonderen, en getroffen te worden door zijn verstandig, en steeds zoo geheel eigen, oordeel over zaken van kunst. Doch het allerbest zijn leerlingen, voor wie hij zoo veel is geweest, en oneindig veel meer had willen zijn, want hij had hen lief met al de liefde van zijn zachtaardig en edel gemoed. Zij spreken met groote waardeering over zijn keurig en grondig onderricht in taal (Latijn.... en Sanscrit er maar even bij!) en stijl; met oprechte bewondering (en deze kan ik ten volle begrijpen) over zijn colleges over literatuurgeschiedenis, waar zijn veel omvattende geleerdheid en fijne geestigheid hem in staat stelde het over Latijnsche letteren gezegde op te helderen met treffende parallelen uit nieuwere literatuur; met innige dankbaarheid over al wat hij voor hen heeft gedaan. En hier voegt het melding te maken van die stichting van VAN DER VLIET [1]), het philologisch studiefonds, waaruit reizen van jonge mannen naar Italië en Griekenland worden bekostigd. [2]) Reizen niet het minst voor archeologische doeleinden. Want in archeologie stelde VAN DER VLIET levendig belang, ja hij heeft het daarin heel wat verder gebracht dan tot belangstelling alleen, getuigen zijne correspondenties met de door dat fonds uitgezondenen. In ééne studie, met archeologie nauw samenhangend, de epigraphiek was hij zeer bedreven. Vooral

---

[1]) Natuurlijk niet van hém alleen: wat zou er van de heele zaak geworden zijn zonder prof. GALLÉE, om van andere medehelpers te zwijgen?

[2]) Wat een genot v. d. VLIET zelf van zijn beide Italiaansche reizen (in 1893 en 1897) heeft gehad, hoe die reizen hem hebben „opgefleurd" blijkt wel het best uit de werkelijk vermakelijke stukken daarover door hem, onder het pseudonym Olandese volante, ingezonden in het Utrechtsch Dagblad. Ik heb daarvan gelezen wat voorkomt in de nrs. van 24 April 1897, 11 Mei 1897 (boven het afdrukje, dat ik in handen kreeg, staat abusievelijk het jaartal 1893) en 31 Mei 1897. Vgl. Transalpina Ned. Spect. van 5 en 26 Aug. 1893, en het joviaal verhaal door VAN DER VLIET over zijn eerste reis gedaan aan de studenten: Minerva 21 Sept. 93.

voor zijn college over de antiquiteiten kwam hem die bedrevenheid te pas, want dan handelde hij bij voorkeur over den keizertijd, ook bij de antiquiteiten zich houdend aan de leus: „het gebied van het Latijn zooveel mogelijk uitgebreid!" Maar, alweer, ook voor zijn leerlingen heeft het meeste waarde wat VAN DER VLIET voor hen is geweest. Het is vooral om hunnentwil dat ik deze woorden aanhaal uit een brief van een oud vriend, zoowel van mij als van VAN DER VLIET. [1])

„Hij was een hoogst sympathiek man, vriendelijk voor iedereen, belangstellend voor zijne vrienden, bescheiden, misschien al te bescheiden over zijn eigene krachten denkende. Wat mij het meest in hem trof, en mij het meest tot hem trok was zijn gemoedelijkheid, zijn goedheid, zijn vriendelijkheid, die hem uit de oogen straalde en om zijn mond lachte. Ik kan hem me niet anders voorstellen dan met een glimlach om de lippen. Misschien heeft het leven en de levenslast, het verdriet over het verlies van zijn echtgenoote, dien glimlach doen verdwijnen. Ik heb hem sedert zoovele jaren niet meer ontmoet."

Mij dunkt, bij 't lezen of hooren dezer woorden moet hun het beeld van den zachtaardigen, vriendelijken leermeester weer vóór oogen staan: γελόων, zij 't helaas ook δακρυόεν. En dat beeld willen zij wel gaarne voor oogen hebben; zelfs zij die alleen naar zijn wetenschappelijke beteekenis vragen, kunnen iets hebben aan dat beeld. Want bedrieg ik mij niet, dan hing met die zachtheid van zijn karakter ten nauwste die veelzijdigheid samen, waarvan ik uitging, en waarmee ik wil eindigen. Hij had de studie lief, innig en teeder; dus om zich geheel aan ééne wetenschap of aan één onderdeel van een wetenschap, al kon hij daarmee ook het grootste succes hebben, te wijden, daartoe kwam hij niet licht. Want dan had hij zich moeten losrukken van andere wetenschappen, die hij óók had liefgekregen, en dat zou hem pijn gedaan hebben. Gelukkig dat hij ook hier gehoor heeft gegeven aan de inspraak zijner fijn besnaarde ziel. Want nu blijft hij leven, ook door zijn geschriften (ik meen dat voldoende te hebben aangetoond) als een zeldzaam voorbeeld van een geleerde, die vakstudie wist uit te oefenen met al de strenge nauwkeurigheid, die vooral onze tijd zoo terecht van den vakgeleerde eischt, zonder iets op te offeren van een aangeboren liefdevolle belangstelling voor al wat schoon is en waar, voor al wat liefelijk is en wel luidt. Gezegend zij zijn nagedachtenis! Ik houd mij stellig overtuigd dat latere geslachten

[1]) Mr. B. J. POLENAAR.

hem nóg meer zullen waardeeren dan wij zijn tijdgenooten, die veel van hem hebben geleerd en in den omgang met dezen vriend en medearbeider op het gebied des onderzoeks oprecht behagen hebben gehad.

Hoewel ik met dit levensbericht in geen enkel opzicht streef naar volledigheid, wil ik toch ook niets opzettelijk verzwijgen wat van eenig belang is. Daarom vermeld ik *hier* nog deze tijdschrift-artikels van VAN DER VLIET:

Museum 1899 Recensie van MOMMSENS uitgave van Eugippii vita Severini.

Museum 1897 Recensie van MOHRS uitgave van Sidonius Apollinaris (met mooie emendaties).

B. PH. W. 92 Recensie van PREUSCHENS uitgave van TERTULLIANUS de paenitentia, de pudicitia.

Museum 1900 Recensie van HENSE's uitgave der Brieven van Seneca.

Museum 1896 Recensie van CLAUDIANUS ed. KOCH.

J. J. HARTMAN.